

I

Viisaimmat ovat kaikkina aikoina arvostelleet elämää samoin: siitä ei ole mihinkään... Heidän kidoistaan on kuultu aina ja kaikkialla sama kaiku — kaiku täynnä epäilyä, ankeutta, elämän väsymystä, elämän vastustusta. Itse **Sokrates** sanoi kuollessaan: "elämä — krooninen sairaus: olen pyhälle Asklepiokselle velkaa kukon". Itse Sokrates sai siitä tarpeekseen. — Mitä tämä todistaa? Mihin osoittaa? — Aikoinaan sanottiin (— oiii, toki on sanottu ja tarpeeksi kovaa ja pessimistimme etunässää!): "Tässä lymyää totuus! *Consensus sapientium*, viisaimpien yksimielisyys sen todistaa." — Puhummeko näin vielä tänäänkin? Onko tarvetta? "Tässä lymyää sairaus" — vastaamme: kaikkien aikojen viisaimmat, heidät pitäisi päästä näkemään läheltä! Ovatko he kaikki tyynni rampoja? Ikäloppuja? Tutisevia? Rappioituneita? Ilmestyykö viisaus maan päälle korppina, jota vähäinenkin haaskan lemu innoittaa?...

II

Suurimmille viisaille on tyypillistä halveksittava taantuma. Itselleni tämä paljastui tapauksessa, jota niin oppineiden kuin maallikoidenkin ennakkoluulot vahvimmin vastustavat: Sokrates ja **Platon** rappion oireina, kreikkalaisuuden hajoittamisen työkaluina, pseudo-kreikkalaisina, anti-kreikkalaisina (*Tragedian syntä* 1872). *Consensus sapientium* — ymmärsin, että se ei todista yksimielisten olevan oikeassa: pikemminkin se osoittaa itse viisaimpien, ainakin fysiologisessa yhdenmukaisuudessaan, pakonomaisen kielteistä suhtautumista elämään. Elämää koskevat arvostelmat, arvoarvostelmat, puolesta tai vastaan, eivät koskaan voi olla tosia: ainoastaan oireina niillä on arvo, ja vain oireina niitä tulee tarkastella — itsessään tällaiset arvostelmat ovat typeriä. On ojennettava koko käsi, on kourastava ihmeellistä korulausetta: elämän arvoa ei voi arvioida. Ei elävä, koska hän on asianosainen, jopa riitaantunut, hän ei ole tuomari; eikä kuollut, koska... — Kun filosofi näkee ongelman elämän arvossa, hän asettuu itseään vastaan, hän asettaa kyseenalaiseksi viisautensa, kysyy tietämättömyyttään. — Mitä? Kaikki suuret viisaat — eivät olleet vain dekadentteja vaan eivät viisaitakaan? — Palaan Sokrateen ongelmaan.

III

Sokrates oli syntyperältään alhaisimpia: roisto, roska- väkeä. Tiedetään — ja toki nähtiin — miten ruma hän oli. Rumuus, itsessään vastaväite, oli lähes kumoaminen kreikkalaisille. Oliko Sokrates ylipäänsä kreikkalainen? Rumuus on kyllin usein ilmaus risteymästä, risteytyksellä estetyistä kehityksestä. Se paljastaa taantuman. Antropologit ja kriminologit sanovat, että tyypillinen

rikollinen on ruma: *monstrum in fronte, monstrum in animo* — hirviön kasvot, hirviön sielu. Rikollinen on dekadentti. Oliko Sokrates tyypillinen rikollinen? — Ainakaan tätä ei kiellä tunnettu fysiominen arvio, jota Sokrateen ystävät pitivät loukkaavana. Ateenassa poikennut matkalainen, kasvojen tuntija, sanoi Sokrateen nähdessään: *monstrum* — kätkee kaikki raskaimmat taakat ja ilkeimmät halut itseensä. Sokrates vastasi suoraan: "Tehän tunnette minut, hyvä herra!"

IV

Sokrateen rappioon ei vihjaa ainoastaan tunnustettu vaistojen irstaus ja anarkia: siihen vihjaavat myös häneen leimautuvat loogisen superfetaatio ja väkäsmäinen pahansuopuus. Älkäämme unohtako myöskään kuuloharhaa, joka tulkittiin uskonnollisesti Sokrateen daimonina. Hänessä kaikki on liioiteltua, *buffo*, karikatyyri, samalla kaikki on kätkeytyä, kyräilevää, maanalaista. — Yritän ymmärtää, mistä yliherkkyydestä sikiää sokraattinen yhtälö järki = hyve = onni: mitä omituisin yhtälö, jota kaikki vanhempien helteenien vaistot vastustavat.

V

Sokrateessa kreikkalainen maku käänsi suosionosoituksena dialektiikalle: mitä tapahtui todella? Ennen kaikkea peitettiin ylhäinen maku; dialektiikan myötä roskaväki pääsi voitolle. Ennen Sokratesta kunnon seurassa torjuttiin dialektiikan maneerit: sitä pidettiin kelvottomana, siihen suhtauduttiin vihamielisesti, nuorisoa varoitettiin siitä, jokais-ta sitä hyödyntävää esiintymistä epäiltiin perustattomaksi. Kunnialliset asiat ja ihmiset eivät roikota perustaansa käsissään. On rivoa näyttää kaikki viisi sormea. Mikä täytyy ensimmäisenä todistaa, on vähäarvoisinta. Siellä missä arvovalta kuuluu hyviin tapoihin, siellä missä ei perustella vaan käsketään, siellä on dialektikko taidokas narri: hänelle nauretaan, häntä ei oteta vakavasti. — Sokrates oli narri, joka otti itsensä vakavasti: mitä tapahtui todella?

VI

Dialektiikka valitaan vain, kun ei ole mitään muuta keinoa. Sillä yllyttävää epäillä, se vakuuttaa harvoin. Mitään ei ole niin helppo pyyhkiä pois kuin dialektikon vaikutusta: tämän todistaa kokemus kokouksista, joissa puhutaan. Dialektiikka voi olla vain hätävarjelua, kun ei ole enää muita aseita. Oikeutensa on pakotettava: muuten niistä ei tule käytäntöä. Siksi juutalaiset olivat dialektikkoja; *Reinecke Fuchs* oli myös: mitä? Ja myös Sokrates?

VII

— Onko Sokrateen ironia ilmaus kapinoinnista? Roskaväen kaunasta? Nauttiiko hän sortajana omasta villeydestään syllogismipuukkonsa iskuissa? Kostaako hän ylhäisölle, jonka lumoa? — Dialektikolla on käsissään armoton työkalu; sillä voi leikkiä tyrannia; voitokas riisuu toisen, nolaa. Dialektikko luovuttaa vastustajalleen oman pätevyytensä todisteet: hän saattaa raivohinsa, mutta samalla lamaannuttaa. Dialektikko kuolettua vastustajansa älyn. — Mitä? Onko Sokrateen dialektiikka vain koston muoto?

VIII

Olen tuonut esiin Sokrateen vastenmielisyyttä: on paljon vaikeampi selittää se, että hän hurmasi. — Sokrates keksi uuden kamppailutaidon, hän oli ensimmäinen miekkailunopettaja Ateenan ylhäisön piirille. Hän hurmasi koskettaessaan Helleenien agonaalista viettä — hän esitteli painin variaation. Sokrates oli suuri erootikko.

IX

Mutta Sokrates perusti vieläkin enemmän. Hän näki läksyttämiensä ateenalaisten läpi; hän käsitti, ettei oma tapauksensa ollut poikkeus. Rappio nousi ympäriinsä kaikessa hiljaisuudessa: vanha Ateena kulki kohden loppuaan. — Sokrates ymmärsi, että maailma tarvitsi häntä — hänen välineitään, hänen hoitoaan, itsensäilytyksen yksilöosaamista... Kaikkiällä vallitsi vaistojen anarkia; kaikkiällä roikuttiin kuilun partaalla: *monstrum in animo* oli yleinen uhka. "Vietit tahtovat tyrannisoita; on löydettävä vastatyranni, joka on vahvempi"... Kasvojen paljastettua Sokrateen todellisen luonteen, inhottavimpien mielitekojen luolan, salli tämä suuri ironikko vuotaa julkisuuteen vielä muutaman sanan, jotka antoivat avaimet häneen. "Tämä on totta", sanoi hän, "mutta minä olen niiden kaikkien herra". Miten Sokrateesta tuli itsensä herra? — Pohjimmiltaan hänen tapauksensa oli äärimmäinen, silmiinpistävin esimerkki siitä, mikä oli tulossa yleiseksi välttämättömyydeksi: kukaan ei ollut enää itsensä herra, vaistot kääntyivät toinen toistaan vastaan. Hän hurmasi ääritapauksena — kauhistuttava rumuutensa paljasti tämän jokaiselle: hän hurmasi vieläkin voimakkaammin vastauksena, ratkaisuna, tämän tapauksen hoidon ilmentymänä.

X

Kun oli välttämätöntä tehdä Sokrateen tavalla järjestä tyranni, täytyi jonkin toisen tyrannin uhan olla suuri. Järkevyydestä tuli tuolloin vapahtaja. Sen enempiä Sokrates kuin hänen "potilaansakaan" eivät olleet vapaasti järkeviä — se oli *de rigueur*, heidän viimeinen keinonsa. Fanaattisuus, jolla kreikkalainen harkinta

heittäytyi järkevyyteen, paljastaa hädän: vaara, yksi valinta: tuhoudu tai — järkeenny absurdisti... Kreikkalaisten filosofien moralismi on patologista Platonista lähtien; samoin dialektiikan kunnioitus. Järki = hyve = onni: on jäljiteltävä Sokratesta ja asetettava hämäriä himoja vastaan pysyvä päivänvalo — järjen valo. On oltava älykäs, selkeä, kirkas millä tahansa hinnalla: vaistoille, tiedostamattomalle antautuminen vie alas-päin...

XI

Olen tuonut esiin sen, miten Sokrates hurmasi: hän näyttäytyi lääkärinä, vapahtajana. Onkohan edes välttämätöntä paljastaa virhettä, joka kätkeytyy hänen uskoonsa "järkevyyteen millä tahansa hinnalla"? — Filosofien ja moralistien itsepetosta on kuvitella pääsevänsä irti rappiosta, kun he käyvät sotaan sitä vastaan. Irti pääseminen on liikaa heidän voimilleen: valitseman-sa väline, vapahdus, on vain uusi rappion ilmaus — he muuttavat ilmausta, eivät raivaa sitä itseä tieltään. Sokrates oli erehdys; koko parannusmoraali, myös kristillinen, oli erehdys... Häikäisevin päivänvalo, järkevyyden millä tahansa hinnalla, kirkas elämä, kylmä, varovainen, tietoinen, vaistoton, vaistojen vastustaminen oli itsessään sairaus, vain toinen tauti — ei suinkaan kotimatka hyveeseen, terveyteen, onneen... Vaistot on voitettava — rappion kaava. Niin kauan kuin on elämää, onni on vaisto.

XII

— Onko itsensäpettäjistä älykkäin tämän käsittänyt? Sanoiko hän tämän lopulta itselleen, kuolemanpelottomuutensa viisaudessa?... Sokrates halusi kuolla: — ei Ateena ojentanut myrkkymaljaa, vaan hän itse ojensi sen itselleen, hän pusersi Ateenan pikariin... "Sokrates ei ole lääkäri, hän kuiskasi itselleen: kuolema on täällä ainut lääkäri... Sokrates itse oli vain pitkään sairas..."

Suomentanut Mika Saranpää